

Marcin Liberadzki

Rozliczenie kredytu mieszkaniowego z niedozwolonymi walutowymi klauzulami indeksacyjnymi

Foreign currency indexed mortgage settlement when contract terms are abusive

This paper deals with how to settle a foreign currency exchange rate indexed mortgage loan between a bank and a consumer if the court declares that the loan agreement has an abusive clause. At present, many consumers in Poland strive to void their contracts on the grounds that they contain an abusive indexation clause, mainly referred to the CHF/PLN exchange rate. The calculations are based on a CHF indexed 30 years mortgage with decreasing monthly installments, starting in 2008. The settlement amount is calculated for two most probable scenarios: 1) the contract is declared void; 2) the contract continues but without the abusive indexation clause. One cannot determine which scenario is definitely better than the other for any party. In the final section of the article the implications for Polish banks are presented.

DOI	https://doi.org/10.31268/StudiaBAS.2021.22
Słowa kluczowe	bankowość hipoteczna w Polsce, kredyty indeksowane, frank szwajcarski
Keywords	mortgage banking in Poland, foreign currency indexed mortgages, Swiss franc
O autorze	doktor habilitowany, profesor SGH, Instytut Infrastruktury Transportu i Mobilności, Kolegium Zarządzania i Finansów, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie • ✉ mliber@sgh.waw.pl • ORCID 0000-0001-8236-004X

Artykuł został udostępniony na licencji Creative Commons – Uznanie Autorstwa 3.0 Polska (CC BY 3.0 PL).

Wstęp

Problematyka artykułu

Niniejszy artykuł stanowi próbę określenia możliwych sposobów rozliczenia umowy kredytu denominowanego (indeksowanego) do waluty obcej w sytuacji sądowego stwierdzenia, że umowa zawiera niedozwoloną (tzw. abuzywną) walutową klauzulę waloryzacyjną. Przy tym samo występowanie klauzuli walutowej waloryzacyjnej nie przesądza o jej abuzywności. Niedozwolony jest dopiero taki sposób formułowania postanowienia zawartego we wzorcu umowy, w wyniku którego bank ma dowolność wyznaczania wysokości kursu walutowego, na podstawie którego jest dokonywany każdy przepływ finansowy z tytułu umowy. W artykule poruszono zatem przede wszystkim problematykę kredytów udzielanych konsumentom, tj. osobom fizycznym, które zawierają umowę w celach niezwiązanych bezpośrednio z działalnością gospodarczą lub zawodową takich osób (art. 221 Kodeksu cywilnego). Tylko konsumenci bowiem, na podstawie prawodawstwa europejskiego, a konkretnie dyrektywy 93/13¹, podlegają wzmoczonej ochro-

1 Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. L 095 z dnia 21 kwietnia 1993 r.).

nie prawnej polegającej na usunięciu niedozwolonego postanowienia z umowy lub wręcz jej unieważnieniu przez sąd – w obu przypadkach ze skutkiem wstecznym, na moment zawarcia umowy. Nie oznacza to, że kredytobiorcy niebędący konsumentami są pozbawieni możliwości wzruszenia umów z kwestionowanymi klauzulami walutowymi. Mogą osiągnąć taki sam efekt jak konsumenci, ale pod warunkiem że wykażą bezprawność takiego postanowienia lub jego sprzeczność z zasadami współżycia społecznego. Ze względu na to konsumenci są w łatwiejszej sytuacji, gdyż w ich przypadku wystarczy wykazanie, że klauzula jest niedozwolona, tj. zasadniczo nie jest bezprawna, lecz nie wiąże konsumenta z uwagi na, przede wszystkim, jej sprzeczność z dobrymi obyczajami i rażąco naruszenie interesów konsumenta². Mogą przy tym powołać się na rejestr klauzul niedozwolonych i widniejącą w nim klauzulę o odpowiadającej treści, jeśli nie o identycznym brzmieniu.

Przeprowadzone badanie dotyczy kredytu indeksowanego do kursu franka szwajcarskiego (CHF). Kredyty tzw. frankowe stanowią znakomitą część kredytów indeksowanych do walut obcych, których szczyt udzielania przypadł na 2007 r., a zwłaszcza na 2008 r. Udzielano również kredytów waloryzowanych kursem euro, dolara czy jena. Potem liczba zawieranych umów drastycznie spadła, a kres tych umów nastąpił w zasadzie wraz z *Rekomendacją S* Komisji Nadzoru Finansowego (KNF) z 2013 r.³ Nie zabrania ona jedynie udzielania kredytów walutowych zabezpieczonych nieruchomością pod warunkiem, że ma się dochody w tej samej walucie. Obostrzenia w kwestii udzielania kredytów walutowych detalicznych niezabezpieczonych nieruchomością wprowadziła natomiast *Rekomendacja T* KNF z 2013 r.⁴

Można powiedzieć, że zawieranie umów frankowych, a potem spory z bankami o ich unieważnienie następowały w rytm zmian kursu CHF/PLN. Mianowicie w 2007 r. złoty wzmocnił się wobec CHF o 10% w stosunku do roku poprzedniego, a w pierwszej połowie 2008 r. – o kolejne 10%. Pomiędzy sierpniem 2008 a marcem 2009 r. frank szwajcarski umocnił się wobec złotego o ok. 60% (por. wykres 1). Wpłynęło to na drastyczny wzrost liczby udzielanych kredytów walutowych oraz jednocześnie wyznaczało początek trwających po dziś dzień sporów sądowych między kredytobiorcami a bankami. Nasilenie sporów wzrosło wraz z dalszymi skokami kursu CHF/PLN. Co najważniejsze, kurs CHF/PLN nie wrócił do poziomu z lat 2007–2008 (por. wykres 1), co oznacza dla kredytobiorców konieczność wdania się w spór z bankiem, jeśli nie chcą ponieść strat kursowych. W sytuacji powszechnej niechęci banków do polubownego rozstrzygnięcia sporu w drodze obniżenia kursu CHF/PLN do akceptowalnego przez kredytobiorców poziomu

2 W ramach uściślenia mowa o relacji art. 58 k.c. do art. 385[1] k.c. i n. Chodzi tu w szczególności o zestawienie pojęć „sprzeczność z zasadami współżycia społecznego” z pojęciem „sprzeczność z dobrymi obyczajami”, a także zagadnienie, czy art. 385[1] § 2 k.c. wyłącza stosowanie art. 58 § 3 k.c., co uzasadniałoby stanowisko, że nieuczciwe postanowienia indeksacyjne nie powinny być zastępowane innym mechanizmem przeliczeniowym, opartym na przepisach Kodeksu cywilnego (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18 i z dnia 29 października 2019 r., IV CSK 309/18).

3 Komisja Nadzoru Finansowego, *Rekomendacja S dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi zabezpieczonymi hipotecznie*, Warszawa 2013.

4 Komisja Nadzoru Finansowego, *Rekomendacja T dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych*, Warszawa 2013.

oraz braku systemowych (ustawowych) rozwiązań jedyną pozostającą konsumentom drogą jest długie i kosztowne postępowanie sądowe, z zasady niekończące się w pierwszej instancji⁵.

Kolejnym impulsem skłaniającym konsumentów do dochodzenia swoich praw stał się głośny wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) z października 2019 r. w sprawie Dziubak przeciwko Raiffeisen (C-260/18) o unieważnienie umowy kredytu indeksowanego do CHF. Trybunał sprzeciwił się zastępowaniu wbrew woli konsumenta niedozwolonych postanowień umownych przepisami o charakterze dyspozytywnym – w przypadku kredytów indeksowanych chodziło o zastępowanie kursów ustalanych dowolnie przez banki np. średnim kursem Narodowego Banku Polskiego (NBP) z dnia płatności raty kredytu, co wydaje się jedynym rozwiązaniem akceptowalnym dla banków w Polsce⁶. W tej sytuacji po stwierdzeniu nieuczciwości postanowienia waloryzacyjnego sądowi pozostaje albo utrzymanie umowy w mocy, ale bez kwestionowanej klauzuli, albo unieważnienie umowy. Do obu tych rozwiązań banki starają się nie dopuścić, uważają je bowiem za nieakceptowalne ze względów kosztowych oraz za niesprawiedliwe⁷.

Kwestie terminologiczne

W stosunku do omawianych umów kredytowych stosuje się określenia: „kredyt denominowany”, „kredyt indeksowany” do waluty obcej lub „kredyt waloryzowany” walutą obcą. Zgodnie ze stanowiskiem Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK) z dnia 6 listopada 2018 r.⁸ kredyt denominowany to kredyt, którego wartość została wyrażona w umowie w walucie obcej, lecz po przeliczeniu odpowiednim kursem waluty obcej na złoty został uruchomiony w walucie polskiej. Jednocześnie kredytobiorca dokonuje spłaty rat kredytu również w walucie krajowej, po uprzednim przeliczeniu jej według kursu wymiany walut. Z kolei kredyt indeksowany (waloryzowany) tym się różni od kredytu denominowanego, że wskazana w umowie kwota została wyrażona w walucie krajowej. Ze względu na cel niniejszego artykułu kwestia terminologiczna ma jednak wtórne znaczenie, zakazane klauzule waloryzacyjne odnoszą się bowiem do umów kredytowych, na podstawie których przepływy pieniężne – zarówno wypłaty na rzecz kredytobiorcy, jak i spłaty dokonywane na rzecz banku – mają odbywać się wyłącznie w PLN, kurs np. CHF/PLN służy zaś wyłącznie jako syntetyczny miernik, „indeks” stosowany do obliczania wysokości płaconych w PLN rat. Ani warunki umowy, ani regulaminy nie dawały przy tym kredytobiorcom prawa wyboru waluty, w której kredyt miał być udostępniony, czy waluty,

5 Nadmienić jednak należy, że Urząd Komisji Nadzoru Finansowego razem z dziewięcioma bankami od początku 2021 r. pracuje nad propozycją przewodniczącego KNF zaoferowania klientom możliwości zawierania dobrowolnych porozumień, na mocy których klient rozliczałby się z bankiem tak, jak gdyby jego kredyt mieszkaniowy w CHF od początku był kredytem złotowym. Dotychczas (stan na połowę lipca 2021 r.) jedynie PKO BP wypracował warunki przyszłych ugód z kredytobiorcami walutowymi. Rada nadzorcza banku dała zarządowi mandat do zawierania ugód na warunkach zgodnych z propozycją przewodniczącego KNF.

6 Por. stanowiska Związku Banków Polskich (ZBP) oraz opinie i analizy zebrane na stronie ZBP, <https://www.zbp.pl/Aktualnosci/Stanowiska-i-komentarze/Repozytorium-materialow-dot-kredytow-CHF> [dostęp: 7 lipca 2021 r.].

7 *Ibidem*.

8 Stanowisko Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów dotyczące klauzul waloryzacyjnych zamieszczanych w umowach bankowych z dnia 6 listopada 2018 r. (DOZIK-025-1/18).

w której byłyby dokonywana spłata, np. CHF⁹. Jak stwierdził prezes UOKiK w stanowisku z dnia 16 grudnia 2019 r.¹⁰ w sprawie wyroku TSUE (C-260/18), zakres obowiązywania głośnego wyroku C-260/18 TSUE, o którym będzie jeszcze mowa w niniejszym opracowaniu, nie ogranicza się jedynie do umów o kredyt indeksowany do waluty obcej, ale do każdej umowy zawierającej klauzulę niedozwolone.

Problem kredytów wyrażonych w walutach obcych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej

Kredyty denominowane (indeksowane) w walutach obcych, w tym przede wszystkim we franku szwajcarskim, przeważały w państwach Europy Środkowo-Wschodniej w pierwszej dekadzie XXI w. Wartość udzielonych kredytów rosła do wybuchu kryzysu finansowego na początku IV kwartału 2008 r. Główny powód ich popularności stanowiło atrakcyjne oprocentowanie CHF, które było i jest najniższe na rynku w odniesieniu nie tylko do walut narodowych, takich jak złoty, forint i korona czeska, lecz także – euro¹¹. Ocenia się, że w przypadku kredytów hipotecznych odsetki stanowią istotną część miesięcznej raty, tak że różnica w oprocentowaniu w wysokości 2–3 p.p. przekłada się na ratę miesięczną niższą o 20–40%¹². W Polsce, Austrii i na Węgrzech zdecydowana większość kredytów frankowych była udzielana gospodarstwom domowym w formie kredytów hipotecznych.

W Austrii udział kredytów denominowanych w walutach obcych wzrósł z 1% w roku 1995 do 31% w połowie 2006 r. i utrzymywał się na poziomie 30% do połowy 2011 r. Wskutek silnej aprecjacji franka szwajcarskiego do połowy 2011 r. wartość kredytów udzielonych przez banki austriackie denominowanych w walutach obcych, w tym przede wszystkim we franku szwajcarskim, osiągnęła swój szczyt w lipcu 2011 r. i wynosiła 62 mld euro, z czego zadłużenie go-

9 Istotne jest, że nieuczciwe postanowienia wystąpiły w pierwotnej treści wzorców umownych. TSUE w wyroku C-19/20 przesądził, że nie ma znaczenia, iż wada obciążająca warunek umowy została usunięta w następstwie zawarcia między konsumentem a przedsiębiorcą aneksu do umowy. Stwierdzenie nieuczciwego charakteru warunku w jego pierwotnej wersji prowadzi do nieważności umowy, chyba że zmianie umowy towarzyszyłoby odstąpienie przez konsumenta od powołania się na nieuczciwy charakter, wynikające z jego wolnej i świadomej zgody. A zatem sam fakt zawarcia porozumienia zmieniającego umowę w związku z obowiązywaniem od 2011 r. ustawy tzw. antyspreadowej (ustawa z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 165, poz. 984)), umożliwiającej konsumentowi spłatę zobowiązania walutą zakupioną samodzielnie (powszechna praktyka w Polsce), nie jest wystarczający do wykluczenia roszczeń konsumenta w zakresie abuzywności.

10 Stanowisko Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów w sprawie wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 3 października 2019 r. w sprawie C-260/18 (Dziubak vs Raiffeisen Bank International AG) i jego skutków dla umów zawieranych w obrocie konsumenckim z 16 grudnia 2019 r. (DOZIK-5.025.1.2019).

11 T.J. Jordan, M. Peytrignet, E. Rossi, *Ten Years' Experience with the Swiss National Bank's Monetary Policy Strategy*, „Swiss Journal Economics Statistics” 2010, nr 146, s. 9–90, <https://doi.org/10.1007/BF03399293>.

12 P. Białowolski, D. Węziak-Białowolska, *What Does a Swiss Franc Mortgage Cost? The Tale of Polish Trust for Foreign Currency Denominated Mortgages: Implications for Well-Being and Health*, „Social Indicators Research” 2017, nr 133.

spodarstw domowych wynosiło 42 mld euro¹³. Od 2004 r. ponad 90% kredytów w walutach było kredytami frankowymi. Jeszcze w połowie 2012 r. wysokość udzielonych kredytów w CHF wynosiła 47 mld euro (56 mld CHF), z czego 34 mld euro (41 mld CHF) to zadłużenie gospodarstw domowych. Od 2010 r. faktycznie zaprzestano udzielania takich kredytów, niemniej pozostające do spłaty wartości nominalne w ciągu następnych kilku lat stwarzały zagrożenie dla stabilności finansowej w Austrii¹⁴.

W przypadku Węgier, drugiego po Austrii państwa pod względem wolumenu kredytów wyrażonych w walucie CHF, wartość pozostałych do spłaty kredytów denominowanych w CHF wyniosła ponad 32 mld euro na koniec 2007 r., co stanowiło 30% akcji kredytowej banków i 56% kredytów wyrażonych w walucie obcej w tamtym czasie. Natomiast w lutym 2008 r. 59% finansowania gospodarstw domowych było oparte na franku szwajcarskim. W Polsce na koniec 2007 r. wolumen kredytów CHF wyniósł niewiele mniej, bo 27 mld euro, przy czym 90% kredytów denominowanych w CHF udzielono gospodarstwom domowym¹⁵. Rekordowy pod względem liczby zawartych umów i przyrostu wartości kredytów CHF był rok 2008, w którym zawarto 165,6 tys. nowych umów o wartości 56,2 mld zł. W 2009 r. było to zaledwie 19,5 tys. umów o wartości 5,8 mld zł, po czym te liczby w kolejnych latach spadły praktycznie do zera¹⁶. Od 2013 r. polski nadzór bankowy właściwie zakazał udzielania kredytów walutowych. Duża liczba umów zawartych w latach 2005–2008 oraz duży wzrost kursu CHF/PLN powodują jednak, że na koniec 2018 r. w portfelach banków znajdowało się 555,9 tys. kredytów walutowych o łącznej wartości 128,6 mld zł, w tym 457,3 tys. kredytów frankowych o łącznej wartości 104,8 mld zł¹⁷. A zatem co czwarty kredyt denominowany był w walucie innej niż polski złoty. Według danych KNF na koniec 2020 r. wartość bilansowa brutto kredytów walutowych spadła do ok. 90 mld zł¹⁸. Narodowy Bank Polski szacuje z kolei, że „w I półroczu 2020 r. udział kredytów we franku szwajcarskim objętych pozwami wzrósł z 7% do 10% całkowitej wartości portfela tych kredytów. Dodatkowo zwiększył się (do 12%) udział, w całkowitej liczbie pozwów, tych pozwów, które dotyczą kredytów całkowicie spłaconych bądź nieujętych w bilansach banków z innego powodu (przeniesionych do ewidencji pozabilansowej, sprzedanych)”¹⁹. A zatem stopniowe

13 R.A. Auer, S. Kraenzlin, D. Liebeg, *How Do Austrian Banks Fund Their Swiss Franc Exposure?*, „Financial Stability Report” 2012, nr 24, s. 56–57.

14 *Ibidem*. Przy czym należy nadmienić, że – w odróżnieniu od sytuacji w Polsce – jakaś część kredytów zaciąganych przez austriackich konsumentów (zwłaszcza z zachodnich części kraju) wynikała z pracy podejmowanej przez nich w Szwajcarii bądź Liechtensteinie, gdzie wynagrodzenia wypłacano w CHF. To pozwalało do jakiegoś stopnia łagodzić skutki aprecjacji franka szwajcarskiego.

15 M. Brown, M. Peter, S. Wehrmüller, *Swiss Franc Lending in*, „Aussenwirtschaft”, t. 64, nr 2, s. 167–181, 215.

16 Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, *Ocena wpływu na sytuację sektora bankowego i polskiej gospodarki propozycji przewalutowania kredytów mieszkaniowych udzielonych w CHF na PLN według kursu z dnia udzielenia kredytu*, Warszawa 2013.

17 Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, *Wyniki badania portfela kredytów mieszkaniowych i konsumpcyjnych gospodarstw domowych według stanu na koniec 2018*, Warszawa 2019.

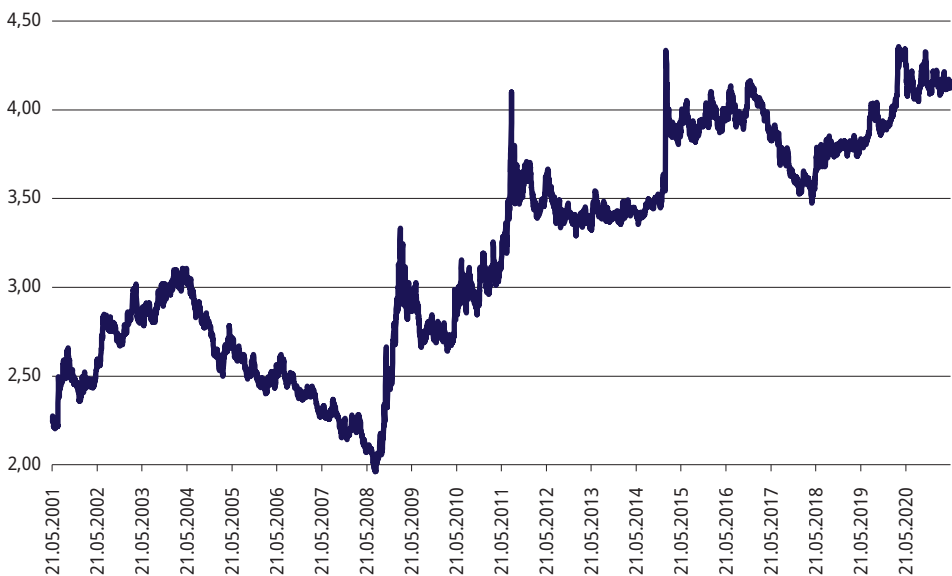
18 Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, *Potencjalny wpływ zmian otoczenia prawnego na portfel mieszkaniowych kredytów walutowych związanych z kursem CHF*, Warszawa 2021, s. 8.

19 Narodowy Bank Polski, *Raport o stabilności systemu finansowego. Ocena skutków pandemii COVID-19*, Warszawa 2020, s. 33.

zmniejszanie się wartości portfela walutowego niekoniecznie oznacza proporcjonalną redukcję ryzyka prawnego wzruszenia umów. Przy czym dane NBP wskazują na wyraźny przyrost liczby pozwów po wydaniu w październiku 2019 r. orzeczenia TSUE w sprawie C-260/18²⁰. Tę obserwację potwierdzają pośrednio informacje przekazane Związkowi Banków Polskich przez 11 banków. Z danych tych wynika, że jeszcze na koniec 2019 r. łączna liczba toczących się spraw w polskich sądach dotyczyła zaledwie 3,6% czynnych kredytów walutowych²¹.

Konsumenci decydowali się na kredyty frankowe, zachęteni trwającym nieprzerwanie od 2004 r. umacnianiem się PLN w stosunku do CHF. Gros umów zawarto w najgorszym momencie, bo w szczycie aprecjacji złotego. Skokowe i utrzymujące się umocnienie CHF od III kwartału 2008 r. powoduje straty kursowe. Wykres 1 przedstawia rynkowy kurs CHF/PLN w przeciągu ostatnich 20 lat. Przyjęto tę perspektywę ze względu na to, że kredytów hipotecznych wyrażonych w CHF udzielano przeważnie na okres 20–30 lat.

Wykres 1. Kurs CHF/PLN w okresie maj 2001–maj 2021 r.

Źródło: Thomson Reuters Eikon.

Kolejne umocnienie się CHF nastąpiło w lipcu i sierpniu 2011 r. (por. wykres 1). Miało ono nie tylko wpływ na PLN, lecz także istotnie pogorszyło jakość portfela kredytów na Węgrzech w 2011 r.²² W styczniu 2015 r., po ogłoszeniu przez Schweizerische Nationalbank (SNB) decyzji

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Związek Banków Polskich, *Komunikat: Spory sądowe dotyczą ok. 1,7 proc. udzielonych kredytów walutowych*, <https://zbp.pl/Aktualnosci/Komunikaty/Spory-sadowe-dotyczy-ok-1,7-proc-udzielonych-kredytow-walutowych> [dostęp: 4 lipca 2020 r.].

²² *Report on Financial Stability*, Magyar Nemzeti Bank, Budapest 2011.

o zaprzestaniu utrzymywania podwartościowego kursu franka szwajcarskiego, nastąpił kolejny skokowy wzrost kursu CHF/PLN. Na początku 2020 r. wzrost kursu CHF/PLN pokrył się w czasie z wybuchem pandemii COVID-19 (por. wykres 1).

Ze względu na skalę udzielanych kredytów i straty kredytobiorców mieszkaniowe kredyty indeksowane stały się w państwach regionu Europy Środkowo-Wschodniej problemem społecznym. Poszczególne państwa podjęły różne działania po 2009 r. Na najdalej idące rozwiązania (na poziomie ustawowym) zdecydowały się Chorwacja i Węgry. Rząd Chorwacji ustalił sztywny kurs spłaty na poziomie 6,39 kun chorwackich za 1 CHF lub 1 EUR, a więc korzystny dla kredytobiorców. Takie „zamrożenie” obowiązywało przez rok²³. Parlament węgierski zaś umożliwił konsumentom konwersję zobowiązania z CHF na forint po kursie walutowym niższym niż rynkowy. Korzystna dla kredytobiorców zamiana kosztowała jednak węgierski bank centralny w przybliżeniu 9 mld euro, które zostały przekazane bankom komercyjnym. Ten zabieg umożliwił kredytobiorcom zachowanie blisko 700 mld forintów, co stanowiło ok. 2% PKB Węgier w 2014 r.²⁴ Na drugim biegunie znalazły się władze Bośni i Hercegowiny, które uznały, że problem kredytów frankowych to spór kontraktowy i powinien być rozstrzygany na drodze sądowej²⁵.

Władze polskie od początku problemów związanych z kredytami frankowymi stały na stanowisku, że kryzys można zażegnać w drodze bezpośrednich sporów sądowych między stronami poszczególnych umów. Za rozwiązanie systemowe nie można bynajmniej uznać nowelizowanej w 2019 r. ustawy z 9 października 2015 r. o wsparciu kredytobiorców, którzy zaciągnęli kredyt mieszkaniowy i znajdują się w trudnej sytuacji finansowej²⁶. Na podstawie rekomendacji Komitetu Stabilności Finansowej rozporządzeniem Ministra Rozwoju i Finansów z 2017 r.²⁷ przypisano portfelom kredytów hipotecznych, „w przypadku których wysokość raty kapitałowej lub odsetkowej uzależniona jest od zmian kursu waluty lub walut innych niż waluty przychodów osiąganym przez dłużnika”, maksymalną dopuszczalną w takich przypadkach w rozporządzeniu 575/2013 (CRR) wagę ryzyka 150% w metodzie standardowej na całość ekspozycji. W tym samym roku Minister Rozwoju i Finansów wydał rozporządzenie zobowiązujące od 2018 r. banki do utrzymywania buforu ryzyka systemowego w jego maksymalnej dopuszczalnej wysokości 3% (wyzerowany następnie w 2020 r. w ramach stymulowania banków w okresie pandemii). Dodatkowo KNF co roku nakłada indywidualne domiary kapitałowe na banki z tytułu posiadania kredytów frankowych w portfelu kredytowym, w ramach tzw. domiaru drugofilarowego²⁸. Pomimo tych działań nie zdecydowano się pójść o krok dalej i bezpośrednio ingerować w relacje

23 E. Nadżaković, B. Hromić, *Monetary Policy of the Swiss National Bank, Exchange Rate of the Swiss Franc and Their Impact on Citizens of Bosnia and Herzegovina*, „BH Economics Forum” 2017, nr 8.

24 B. Ružičić, *Strengthening of the Swiss Franc Through an Example of Housing Loans*, Óbuda University Keleti Károly Faculty of Economics, Budapest 2015.

25 E. Nadżaković, B. Hromić, *op. cit.*

26 Dz.U. 2019, poz. 2138, ze zm.

27 Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 25 maja 2017 r. w sprawie wyższej wagi ryzyka dla ekspozycji zabezpieczonych hipotekami na nieruchomościach (Dz.U. 2017, poz. 1068).

28 Upoważnienie dla KNF do zalecenia przestrzegania dodatkowego wymogu w zakresie funduszy własnych wynika z art. 138 ust. 1 pkt 2a ustawy z 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe. Domiciarowanie następuje na podstawie przyjętej przez KNF metodyki, w ramach procesu Badania i Oceny Nadzorzej (BION).

kontraktowe. Uznano bowiem, że rozwiązanie polegające na przerzuceniu strat kursowych z kredytobiorców na banki mogłoby stanowić istotne ryzyko dla stabilności systemu finansowego. Znamienne jest uzasadnienie Komitetu Stabilności Finansowej sformułowane w komunikacie z dnia 2 czerwca 2017 r.²⁹: „Z uwagi na zidentyfikowane uwarunkowania i czynniki ryzyka Komitet uznał, że uzasadniona jest potrzeba restrukturyzacji walutowych kredytów mieszkaniowych wyłącznie na zasadzie dobrowolnych porozumień pomiędzy bankami i kredytobiorcami, szczególnie w przypadku kredytobiorców, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji finansowej”. W zasadzie jedyną modyfikacją kontraktowo ustalonego sposobu zapłaty rat pozostała wprowadzona ustawą nowelizującą Prawo bankowe z 29 lipca 2011 r. (tzw. ustawą antyspreadową) możliwość dokonania spłat przez kredytobiorcę bezpośrednio w walucie kredytu. Ta zmiana, choć przynosi ulgę kredytobiorcom, nie rozwiązała zasadniczego problemu strat kursowych wskutek, w wielu przypadkach, ponaddwukrotnego umocnienia się CHF względem PLN, jeżeli kredyt został zaciągnięty latem 2008 r. W konsekwencji wartość zadłużenia pozostającego do spłaty wyrażonego w PLN nierzadko przekracza kwotę wypłaconą przez bank tytułem postawienia do dyspozycji środków (por. *Obliczenia*).

Badanie

Obliczenia

Analizie poddano umowę kredytu hipotecznego zawartą w dniu 22 września 2008 r. W ramach wykonania umowy bank wypłacił konsumentowi kwotę 181 522,84 zł, przeliczył ją jednak na CHF (88 521,84 franków szwajcarskich). A zatem do ustalenia kwoty wypłaty zastosowano kurs 2,0506 PLN za 1 CHF. Wypłacono kwotę kredytu w złotych, raty kapitałowo-odsetkowe kredytu także spłacano w PLN, po uprzednim ich przeliczeniu według kursu sprzedaży CHF/PLN z tabeli kursowej banku. Na podstawie umowy przepływy pieniężne – zarówno wypłaty dla kredytobiorcy, jak i spłaty dokonywane na rzecz banku – miały odbywać się wyłącznie w PLN. Kredyt udzielono na okres 360 miesięcy, tj. na 30 lat, spłata następuje w comiesięcznych malejących ratach kapitałowo-odsetkowych. Zgodnie z harmonogramem płatność ostatniej raty przypada na dzień 28 września 2038 r. Oprocentowanie kredytu jest zmienne, oparte na stawce LIBOR 3M CHF powiększonej o marżę 1%. Bank nalicza odsetki od wartości kredytu określonej w CHF w okresach miesięcznych od kwoty aktualnego zadłużenia od dnia uruchomienia kredytu do dnia poprzedzającego całkowitą spłatę.

Tabela 1 przedstawia wysokość rat i przepływów pieniężnych w okresie 29 marca 2010–28 lutego 2020 r. A zatem rozliczenia obowiązują na dzień 1 marca 2020 r. Przyjęty horyzont czasowy odpowiada 10-letniemu terminowi przedawnienia roszczeń z tego typu umów³⁰.

29 Komitet Stabilności Finansowej w formule makroostrożnościowej, *Komunikat z dnia 2 czerwca 2017 r. w sprawie wdrożenia rekomendacji dotyczącej restrukturyzacji portfela kredytów mieszkaniowych w walutach obcych*.

30 Por. art. 5 ust. 3 ustawy z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2018, poz. 1104).

Tabela 1. Kalkulacja wysokości rat i przepływów pieniężnych badanego kredytu

1	2	3	4			5	6			7	8	9	10	11
			Kredyt CHF				Kredyt PLN							
Numer raty	Data	odsetki	kwota pozostała do spłaty	miesięczna stopa odsetek	spłata kapitału	kwota pozostała do spłaty	odsetki	kwota ogółem/m-c	w tym: składka ubezpieczeniowa	Nadpłata				
136.	28.02.2020	11,06	54 257,35	0,0204%	504,23	113 451,79	23,13	1 046,38	57,92	461,10				
135.	28.01.2020	11,11	54 499,57	0,0204%	504,23	113 956,02	23,23	1 028,06	57,26	443,34				
134.	30.12.2019	10,80	54 741,79	0,0197%	504,23	114 460,25	22,58	1 005,70	56,61	422,28				
133.	28.11.2019	6,54	54 984,01	0,0119%	504,23	114 964,48	13,67	989,90	56,81	415,19				
132.	28.10.2019	6,35	55 226,23	0,0115%	504,23	115 468,71	13,28	977,00	56,60	402,89				
131.	30.09.2019	12,25	55 468,45	0,0221%	504,23	115 972,94	25,61	1 043,63	58,49	455,30				
130.	28.08.2019	12,30	55 710,67	0,0221%	504,23	116 477,17	25,72	1 037,93	58,53	449,45				
129.	28.07.2019	11,96	55 952,89	0,0214%	504,23	116 981,40	25,00	997,53	57,01	411,29				
128.	28.06.2019	12,41	56 195,11	0,0221%	504,23	117 485,63	25,95	990,89	56,83	403,88				
127.	28.05.2019	12,06	56 437,33	0,0214%	504,23	117 989,86	25,21	985,56	56,84	399,28				
126.	29.04.2019	12,52	56 679,55	0,0221%	504,23	118 494,09	26,17	976,75	56,56	389,79				
125.	28.03.2019	11,35	56 921,77	0,0199%	504,23	118 998,32	23,73	986,39	57,38	401,05				
124.	28.02.2019	12,62	57 163,99	0,0221%	504,23	119 502,55	26,38	982,01	57,20	394,20				
123.	28.01.2019	12,68	57 406,21	0,0221%	504,23	120 006,78	26,51	981,19	57,28	393,17				
122.	28.12.2018	12,32	57 648,43	0,0214%	504,23	120 511,01	25,75	983,92	57,66	396,28				
121.	28.11.2018	12,78	57 890,65	0,0221%	504,23	121 015,24	26,72	985,27	57,83	396,49				
120.	29.10.2018	12,42	58 132,87	0,0214%	504,23	121 519,47	25,96	978,89	57,78	390,92				
119.	28.09.2018	12,89	58 375,09	0,0221%	504,23	122 023,70	26,94	971,71	57,56	382,98				

Tabela 1. Kalkulacja wysokości rat i przepływów pieniężnych badanego kredytu (cd.)

1	2	3	4		5		6		7		8	9	10	11
			Kredyt CHF		Kredyt PLN		Bank pobrat z rachunku (w PLN)		Nadpłata					
Numer raty	Data	odsetki	kwota pozostała do spłaty	miesięczna stopa odsetek	spłata kapitału	kwota pozostała do spłaty	odsetki	kwota ogółem/m-c		w tym: składka ubezpieczeniowa	Nadpłata			
118.	28.08.2018	12,94	58 617,31	0,0221%	504,23	122 527,93	27,05	965,96	57,47	377,21				
117.	30.07.2018	12,58	58 859,53	0,0214%	504,23	123 032,16	26,30	955,63	57,24	367,86				
116.	28.06.2018	13,05	59 127,35	0,0221%	504,23	123 536,39	27,27	977,63	58,36	387,77				
115.	28.05.2018	12,68	59 343,97	0,0214%	504,23	124 040,62	26,50	958,71	57,70	370,28				
114.	30.04.2018	13,16	59 586,19	0,0221%	504,23	124 544,85	27,51	910,20	55,56	322,90				
113.	28.03.2018	11,93	59 828,41	0,0199%	504,23	125 049,08	24,94	923,58	56,57	337,84				
112.	28.02.2018	13,26	60 070,63	0,0221%	504,23	125 553,31	27,71	941,06	57,34	351,78				
111.	29.01.2018	13,32	60 312,85	0,0221%	504,23	126 057,54	27,84	922,78	56,65	334,06				
110.	28.12.2017	12,94	60 555,07	0,0214%	504,23	126 561,77	27,04	926,05	57,04	337,74				
109.	28.11.2017	13,43	60 797,29	0,0221%	504,23	127 066,00	28,07	934,30	57,53	344,47				
108.	30.10.2017	13,04	61 039,51	0,0214%	504,23	127 570,23	27,25	949,08	58,48	359,12				
107.	28.09.2017	13,53	61 281,73	0,0221%	504,23	128 074,46	28,28	983,00	60,20	390,29				
106.	28.08.2017	13,59	61 523,95	0,0221%	504,23	128 578,69	28,40	968,16	59,66	375,87				
105.	28.07.2017	13,20	61 766,17	0,0214%	504,23	129 082,92	27,59	972,61	60,13	380,66				
104.	28.06.2017	13,69	62 008,39	0,0221%	504,23	129 587,15	28,61	1 009,69	62,02	414,83				
103.	28.05.2017	13,30	62 250,61	0,0214%	504,23	130 091,38	27,79	996,43	61,64	402,77				
102.	28.04.2017	13,80	62 492,83	0,0221%	504,23	130 595,61	28,84	1 014,35	62,61	418,67				
101.	28.03.2017	12,51	62 735,05	0,0199%	504,23	131 099,84	26,14	1 024,96	63,58	431,01				

Tabela 1. Kalkulacja wysokości rat i przepływów pieniężnych badanego kredytu (cd.)

1	2	3	4		5		6		7		8	9	10	11
			Kredyt CHF		Kredyt PLN		Bank pobrat z rachunku (w PLN)		Nadpłata					
Numer raty	Data	odsetki	kwota pozostała do spłaty	miesięczna stopa odsetek	spłata kapitału	kwota pozostała do spłaty	odsetki	kwota ogółem/m-c		w tym: składka ubezpieczeniowa	Nadpłata			
100.	28.02.2017	13,91	62 977,27	0,0221%	504,23	131 604,07	29,07	1 050,70	64,76	452,64				
99.	30.01.2017	13,96	63 219,49	0,0221%	504,23	132 108,30	29,17	1 053,77	65,10	455,27				
98.	28.12.2016	13,56	63 461,71	0,0214%	504,23	132 612,53	28,34	1 061,64	65,77	463,30				
97.	28.11.2016	14,07	63 703,93	0,0221%	504,23	133 116,76	29,40	1 068,81	66,22	468,96				
96.	28.10.2016	13,67	63 946,15	0,0214%	504,23	133 620,99	28,56	1 039,19	65,03	441,37				
95.	28.09.2016	14,17	64 188,37	0,0221%	504,23	134 125,22	29,61	1 023,56	64,34	425,38				
94.	29.08.2016	14,23	64 430,59	0,0221%	504,23	134 629,45	29,73	1 028,06	64,75	429,35				
93.	28.07.2016	13,82	64 672,81	0,0214%	504,23	135 133,68	28,88	1 040,29	65,64	441,54				
92.	28.06.2016	14,33	64 915,03	0,0221%	504,23	135 637,91	29,94	1 072,33	67,36	470,80				
91.	30.05.2016	13,92	65 157,25	0,0214%	504,23	136 142,14	29,08	1 032,22	65,61	433,30				
90.	28.04.2016	14,44	65 399,47	0,0221%	504,23	136 646,37	30,17	1 041,58	66,17	441,01				
89.	29.03.2016	13,56	65 641,69	0,0207%	504,23	137 150,60	28,33	1 012,35	65,05	414,74				
88.	29.02.2016	14,55	65 883,91	0,0221%	504,23	137 654,83	30,40	1 045,90	66,76	444,51				
87.	28.01.2016	14,60	66 126,13	0,0221%	504,23	138 159,06	30,50	1 055,43	67,44	453,26				
86.	28.12.2015	14,18	66 368,35	0,0214%	504,23	138 663,29	29,63	1 019,40	65,86	419,68				
85.	30.11.2015	14,71	66 610,57	0,0221%	504,23	139 167,52	30,73	1 021,55	66,06	420,53				
84.	28.10.2015	14,29	66 852,79	0,0214%	504,23	139 671,75	29,86	1 022,68	66,40	422,19				
83.	28.09.2015	14,82	67 095,01	0,0221%	504,23	140 175,98	30,96	1 005,21	65,57	404,45				

Tabela 1. Kalkulacja wysokości rat i przepływów pieniężnych badanego kredytu (cd.)

1	2	3	4		5		6		7		8	9	10	11
			Kredyt CHF		Kredyt PLN		Bank pobrat z rachunku (w PLN)		Nadpłata					
Numer raty	Data	odsetki	kwota pozostała do spłaty	miesięczna stopa odsetek	spłata kapitału	kwota pozostała do spłaty	odsetki	kwota ogółem/m-c		w tym: składka ubezpieczeniowa	Nadpłata			
82.	28.08.2015	8,01	67 337,23	0,0119%	504,23	140 680,21	16,73	992,06	66,48	404,62				
81.	28.07.2015	7,78	67 579,49	0,0115%	504,23	141 184,44	16,25	982,10	66,19	395,43				
80.	29.06.2015	8,06	67 821,67	0,0119%	504,23	141 688,67	16,84	1 030,45	68,94	440,44				
79.	28.05.2015	7,83	68 063,89	0,0115%	504,23	142 192,90	16,36	1 012,28	68,20	423,49				
78.	28.04.2015	8,12	68 306,11	0,0119%	504,23	142 697,13	16,96	976,15	66,36	388,60				
77.	30.03.2015	7,36	68 548,33	0,0107%	504,23	143 201,36	15,38	993,95	67,69	406,65				
76.	28.02.2015	59,01	68 790,55	0,0858%	504,23	143 705,59	123,27	1 188,23	67,36	493,37				
75.	28.01.2015	59,22	69 032,77	0,0858%	504,23	144 209,82	123,71	1 276,53	71,15	577,44				
74.	28.12.2014	57,51	69 274,99	0,0830%	504,23	144 714,05	120,14	1 103,70	64,11	415,22				
73.	28.11.2014	59,63	69 517,21	0,0858%	504,23	145 218,28	124,56	1 081,50	62,90	389,81				
72.	28.10.2014	57,91	69 759,43	0,0830%	504,23	145 722,51	120,97	1 081,67	63,37	393,10				
71.	29.09.2014	60,05	70 001,65	0,0858%	504,23	146 226,74	125,44	1 079,83	63,10	387,06				
70.	28.08.2014	60,26	70 243,87	0,0858%	504,23	146 730,97	125,88	1 084,00	63,44	390,45				
69.	28.07.2014	58,51	70 486,09	0,0830%	504,23	147 235,20	122,22	1 056,40	62,61	367,34				
68.	30.06.2014	60,67	70 728,31	0,0858%	504,23	147 739,43	126,73	1 066,14	62,88	372,30				
67.	28.05.2014	58,92	70 970,53	0,0830%	504,23	148 243,66	123,07	1 056,61	62,89	366,42				
66.	28.04.2014	61,09	71 212,75	0,0858%	504,23	148 747,89	127,60	1 077,24	63,67	381,74				
65.	28.03.2014	55,36	71 454,97	0,0775%	504,23	149 252,12	115,63	1 048,05	63,42	364,77				

Tabela 1. Kalkulacja wysokości rat i przepływów pieniężnych badanego kredytu (cd.)

1	2	3	4		5		6		7		8	9	10	11
			Kredyt CHF		Kredyt PLN		Bank pobrat z rachunku (w PLN)		Naaplata					
Numer raty	Data	odsetki	kwota pozostała do spłaty	miesięczna stopa odsetek	splata kapitału	kwota pozostała do spłaty	odsetki	kwota ogółem/m-c		w tym: składka ubezpieczeniowa				
64.	28.02.2014	61,50	71 697,19	0,0858%	504,23	149 756,35	128,46	1 069,67	63,59				373,39	
63.	28.01.2014	61,71	71 939,41	0,0858%	504,23	150 260,58	128,89	1 071,26	63,80				374,34	
62.	30.12.2013	59,92	72 181,63	0,0830%	504,23	150 764,81	125,15	1 052,78	63,39				360,01	
61.	28.11.2013	62,13	72 423,85	0,0858%	504,23	151 269,04	129,77	1 069,70	64,00				371,70	
60.	28.10.2013	60,32	72 666,07	0,0830%	504,23	151 773,27	125,99	1 057,29	63,88				363,19	
59.	30.09.2013	62,54	72 908,29	0,0858%	504,23	152 277,50	130,62	1 085,07	65,01				385,21	
58.	28.08.2013	62,75	73 150,51	0,0858%	504,23	152 781,73	131,06	1 092,96	65,53				392,14	
57.	29.07.2013	60,93	73 392,73	0,0830%	504,23	153 285,96	127,26	1 072,70	65,03				376,18	
56.	28.06.2013	63,16	73 634,95	0,0858%	504,23	153 790,19	131,91	1 100,31	66,15				398,02	
55.	28.05.2013	61,33	73 877,17	0,0830%	504,23	154 294,42	128,09	1 048,80	64,14				352,34	
54.	29.04.2013	63,58	74 119,39	0,0858%	504,23	154 798,65	132,79	1 064,92	64,71				363,19	
53.	28.03.2013	57,61	74 361,61	0,0775%	504,23	155 302,88	120,32	1 058,70	65,60				368,55	
52.	28.02.2013	64,00	74 603,83	0,0858%	504,23	155 807,11	133,66	1 073,91	65,42				370,60	
51.	28.01.2013	70,56	74 846,05	0,0943%	504,23	156 311,34	147,36	1 076,56	64,61				360,36	
50.	28.12.2012	68,51	75 088,27	0,0912%	504,23	156 815,57	143,08	1 079,04	65,24				366,49	
49.	28.11.2012	71,02	75 330,49	0,0943%	504,23	157 319,80	148,32	1 098,78	65,72				380,51	
48.	29.10.2012	68,95	75 572,71	0,0912%	504,23	157 824,03	143,99	1 097,28	66,17				382,89	
47.	28.09.2012	71,47	75 814,93	0,0943%	504,23	158 328,26	149,25	1 101,59	66,12				381,99	

Tabela 1. Kalkulacja wysokości rat i przepływów pieniężnych badanego kredytu (cd.)

1	2	3	4		5		6		7		8	9	10	11
			Kredyt CHF		Kredyt PLN		Bank pobrat z rachunku (w PLN)		Nadpłata					
Numer raty	Data	odsetki	kwota pozostała do spłaty	miesięczna stopa odsetek	spłata kapitału	kwota pozostała do spłaty	odsetki	kwota ogółem/m-c		w tym: składka ubezpieczeniowa	Nadpłata			
46.	28.08.2012	71,70	76 057,15	0,0943%	504,23	158 832,49	149,73	1 099,88	66,17	379,75				
45.	30.07.2012	69,61	76 299,37	0,0912%	504,23	159 336,72	145,37	1 104,50	66,92	387,98				
44.	28.06.2012	72,16	76 541,59	0,0943%	504,23	159 840,95	150,69	1 151,32	68,93	427,47				
43.	28.05.2012	70,05	76 783,81	0,0912%	504,23	160 345,18	146,28	1 163,74	70,10	443,13				
42.	30.04.2012	66,07	77 026,03	0,0858%	504,23	160 849,41	137,97	1 101,58	68,00	391,38				
41.	28.03.2012	62,01	77 290,25	0,0802%	504,23	161 353,64	129,45	1 076,00	67,53	374,79				
40.	28.02.2012	66,49	77 510,47	0,0858%	504,23	161 857,87	138,84	1 095,66	67,92	384,67				
39.	30.01.2012	66,70	77 752,69	0,0858%	504,23	162 362,10	139,28	1 117,39	69,12	404,76				
38.	28.12.2011	64,75	77 994,91	0,0830%	504,23	162 866,33	135,21	1 140,09	70,80	429,85				
37.	28.11.2011	67,11	78 237,13	0,0858%	504,23	163 370,56	140,14	1 167,75	71,94	451,44				
36.	28.10.2011	65,15	78 479,35	0,0830%	504,23	163 874,79	136,04	1 117,23	70,20	406,76				
35.	28.09.2011	74,21	78 721,57	0,0943%	504,23	164 379,02	154,96	1 174,37	71,30	443,88				
34.	29.08.2011	74,44	78 963,79	0,0943%	504,23	164 883,25	155,44	1 153,78	70,41	423,70				
33.	28.07.2011	72,26	79 206,01	0,0912%	504,23	165 387,48	150,88	1 131,47	69,87	406,49				
32.	28.06.2011	74,90	79 448,23	0,0943%	504,23	165 891,71	156,39	1 095,30	67,75	366,93				
31.	30.05.2011	72,70	79 690,45	0,0912%	504,23	166 395,94	151,80	1 059,17	66,47	336,67				
30.	28.04.2011	75,36	79 932,67	0,0943%	504,23	166 900,17	157,35	994,60	62,94	270,08				
29.	28.03.2011	68,27	80 174,89	0,0852%	504,23	167 404,40	142,55	990,31	64,01	279,52				

Tabela 1. Kalkulacja wysokości rat i przepływów pieniężnych badanego kredytu (cd.)

1	2	3	4		5		6	7		8	9	10	11
			Kredyt CHF		Kredyt PLN			Bank pobrat z rachunku (w PLN)					
Numer raty	Data	odsetki	kwota pozostała do spłaty	miesięczna stopa odsetek	spłata kapitału	kwota pozostała do spłaty	odsetki	kwota ogółem/m-c	w tym: składka ubezpieczeniowa				
28.	28.02.2011	75,81	80 417,11	0,0943%	504,23	167 908,63	158,29	1 019,32	64,42				292,38
27.	28.01.2011	76,04	80 659,33	0,0943%	504,23	168 412,86	158,77	989,02	63,60				262,42
26.	28.12.2010	73,81	80 901,55	0,0912%	504,23	168 917,09	154,11	1 024,76	65,34				301,08
25.	29.11.2010	76,50	81 143,77	0,0943%	504,23	169 421,32	159,73	1 002,50	63,92				274,62
24.	28.10.2010	74,25	81 385,99	0,0912%	504,23	169 925,55	155,03	944,88	61,47				224,15
23.	28.09.2010	76,95	81 628,21	0,0943%	504,23	170 429,78	160,66	983,91	12,87				306,15
22.	30.08.2010	77,18	81 870,43	0,0943%	504,23	170 934,01	161,14	996,27	12,87				318,03
21.	28.07.2010	74,91	82 112,65	0,0912%	504,23	171 438,24	156,40	950,38	12,87				276,88
20.	28.06.2010	90,23	82 354,87	0,1096%	504,23	171 942,47	188,38	1 040,67	12,87				335,19
19.	28.05.2010	87,58	82 597,02	0,1060%	504,23	172 446,70	182,85	963,21	12,87				263,26
18.	28.04.2010	90,76	82 839,31	0,1096%	504,23	172 950,93	189,49	939,70	12,87				233,11
17.	29.03.2010	82,22	83 081,53	0,0990%	504,23	173 455,16	171,66	910,96	12,87				222,20
					504,23 zł							razem:	46 414,32

Źródło: opracowanie własne.

Pobieżne spojrzenie na tabelę 1 pokazuje skalę strat kursowych poniesionych przez konsumenta. Po niespełna 12 latach spłaty pozostałe zadłużenie wynosi 54 257,35 CHF (kolumna 4, wiersz 1), co oznacza, że przy kursie CHF/PLN równym 4 PLN kredytobiorca (w przeliczeniu na złote) jest więcej winien bankowi, niż otrzymał tytułem postawienia do dyspozycji środków pieniężnych kredytu.

W powyższej kalkulacji przyjęto, że miesięczna stopa odsetek to iloraz odsetek naliczonych w CHF i kwoty pozostałej do spłaty, naliczonej w CHF na podstawie dokumentu banku *Historia kredytu*. Obliczenia są widoczne w tabeli 1. Tak wyznaczona implikowana „miesięczna stopa odsetek” (kolumna 5) powinna odpowiadać miesięcznej stopie LIBOR CHF 3M powiększonej o marżę w wysokości ustalonej zgodnie z zasadami określonymi w umowie, przy założeniu prawidłowego jej naliczania przez bank. Następnie wyznaczono miesięczną ratę kapitałową kredytu udzielonego i spłacanego w PLN, a więc pozbawionego klauzuli waloryzacyjnej (kolumna 6). Na podstawie implikowanej „miesięcznej stopy odsetek” naliczono miesięczną wysokość odsetek od kredytu w PLN, oprocentowanego w oparciu o LIBOR CHF 3M i powiększonego o marżę. Wobec tego wyznaczone miesięczne raty kapitałowo-odsetkowe porównano z pobranymi przez bank kwotami w poszczególnych miesiącach na podstawie sporządzonych przez bank zestawień dokonanych wpłat. Te kwoty pomniejszono o zapłacone składki ubezpieczeniowe (kolumna 10).

Rozliczenie kredytu pozbawionego klauzuli waloryzacyjnej

Gdyby po wyeliminowaniu z umowy klauzul waloryzacyjnych sąd nie zdecydował się na stwierdzenie nieważności umowy, jedyną możliwością rozstrzygnięcia byłoby pozostawienie w mocy pozostałej części umowy jako ważnej umowy kredytu bankowego udzielonego w złotych polskich, oprocentowanego według stawki LIBOR 3M CHF powiększonej o marżę 1%³¹. Z powyższej kalkulacji wynika, że do dnia 28 lutego 2020 r. klient nadpłacił bankowi kwotę 46 414,32 PLN (kolumna 11, wiersz ostatni). Wobec tego, przy uwzględnieniu jako podstawy spłaty kwoty 181 522,84 PLN, rozliczenie spłaty tej kwoty powinno nastąpić w PLN na podstawie LIBOR 3M CHF powiększonego o 1% marży i z uwzględnieniem już dokonanych płatności na rzecz banku (także w PLN). W związku z tym bank powinien dokonać zwrotu kwoty nadpłaty w wysokości 46 414,32 PLN wraz z odsetkami ustawowymi liczonymi od kwot dokonanych nadpłat, zgodnie z wykazem odpowiednio w kolumnach 1 i 11 tabeli 1, oraz przeliczenia pozostałej do spłaty kwoty kredytu przy uwzględnieniu zadłużenia na dzień 1 marca w wysokości 112 947,56 PLN (różnica wartości w kolumnach 7 i 6, wiersz 1).

W podsumowaniu należy stwierdzić, że takie orzeczenie sądu byłoby oczywiście korzystne dla konsumenta, bo oprócz wypłaty kwoty ponad 46 tys. zł powiększonej o odsetki zmniejszyłoby się zadłużenie pozostałe do spłaty z 54 tys. CHF (a więc z nieco ponad 217 tys. PLN według kursu CHF/PLN = 4 PLN) do 113 tys. PLN. Żeby podać dokładną liczbę – ta korzyść równałaby się kwocie 150 496,16 PLN (bez uwzględnienia odsetek od kwoty 46 414,32 PLN). Alternatywnie nadpłatę można by zaliczyć na poczet pozostałej do spłaty kwoty i odpowiednio ją pomniejszyć.

31 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 października 2019 r. (IV CSK 309/18) oraz stanowisko Prezesa UOKiK ws. wyroku TSUE C-260/18.

Rozliczenie w związku z nieważnością umowy

Najdalej idącym rozstrzygnięciem problemu kredytów frankowych jest unieważnienie umowy w całości. Kluczowa w tym zakresie jest wykładnia art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, który nakłada na państwa członkowskie Unii Europejskiej obowiązek zapewnienia, że „nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”. Trybunał Sprawiedliwości UE, w wyroku C-260/18 (pkt 44), przypomniał o swoich wcześniejszych rozstrzygnięciach, w których uznał, że „klauzule dotyczące ryzyka wymiany określają główny przedmiot umowy kredytu, takiej jak ta w postępowaniu głównym, w związku z czym obiektywna możliwość obowiązywania przedmiotowej umowy kredytu wydaje się w tych okolicznościach niepewna”. Także aktualne orzecznictwo Sądu Najwyższego wydaje się potwierdzać zapatrywanie TSUE. W wyroku z 11 grudnia 2019 r.³² Sąd Najwyższy stwierdził, że „po wyeliminowaniu tego rodzaju klauzul utrzymanie umowy o charakterze zamierzonym przez strony nie jest możliwe, co przemawia za jej całkowitą nieważnością (bezskutecznością)”. Orzeczenie o nieważności ma skutek z mocą wsteczną (*ex tunc*), tzn. umowę uważa się za niezawartą i w związku z tym strony powinny zwrócić sobie to, co wzajemnie sobie świadczyły. Modelowe rozliczenie polegałoby na tym, że kredytobiorca zwraca bankowi kwotę, jaką bank mu wypłacił, natomiast bank jest zobowiązany zwrócić wszystko, co otrzymał tytułem zapłaty prowizji, odsetek i zwrotu kapitału (ale nie składek ubezpieczenia³³). Wiadomo, że w praktyce rozliczenie odbędzie się na zasadzie ustalenia salda wzajemnych rozliczeń, czemu będzie odpowiadać w sensie prawnym roszczenie którejkolwiek ze stron w wysokości pomniejszonej o dokonane potrącenie przez drugą stronę umowy³⁴. Przy czym kredytobiorcę obowiązuje 10-letni termin przedawnienia roszczeń. Czyli – by odwołać się do przywołanego w artykule przykładu – kwoty zapłacone bankowi w okresie od września 2008 r. do lutego 2010 r. są nie do odzyskania. Natomiast należy uznać, że roszczenie banku o zwrot kwoty kredytu wypłaconej przecież wcześniej niż 10 lat temu się nie przedawniło, albowiem bieg terminu przedawnienia roszczeń rozpoczyna się w chwili, kiedy „wierzyciel mógł najwcześniej dowiedzieć się o przysługującym mu roszczeniu”, a więc w chwili uprawomocnienia się wyroku stwierdzającego nieważność umowy³⁵.

W analizowanym przykładzie modelowe rozliczenie polegałoby na tym, że kredytobiorca zwraca bankowi kwotę kredytu wypłaconą mu przez bank (a więc 181 522,84 PLN), bank na-

32 V CSK 382/18.

33 Składki ubezpieczenia (typowo ubezpieczenia kredytu do chwili wpisu hipoteki, ubezpieczenie niskiego wkładu własnego, ubezpieczenie od ognia i zdarzeń losowych czy polisa na życie) to świadczenia na rzecz zakładu ubezpieczeń, a nie banku.

34 Sąd Najwyższy w składzie siedmiu sędziów przyjął w dniu 7 maja 2021 r. uchwałę o mocy zasady prawnej (III CZP 6/21), że w razie nieważności umowy każdej ze stron przysługuje roszczenie o zwrot spełnionego przez tę stronę świadczenia (tzw. teoria dwóch kondykcji).

35 We wspomnianej w przypisie poprzedzającym (nr 34) uchwałę w sprawie III CZP 6/21 Sąd Najwyższy stwierdził, że „kredytodawca może żądać zwrotu świadczenia od chwili, w której umowa kredytu stała się trwale bezskuteczna”.

tomiast jest winien kredytobiorcy kwotą 116 977,58 PLN (suma kwot w kolumnie 9 pomniejszona o sumę kwot w kolumnie 10). A więc netto kredytobiorca musiałby zwrócić bankowi 64 545,26 PLN. Korzyścią kredytobiorcy jest anulowanie zobowiązania pozostałego do spłaty w kwocie 54 257,35 CHF. A więc korzyść netto konsumenta, przy założeniu kursu CHF równego 4 PLN, wynosi ok. 152,5 tys. PLN.

Podsumowanie

W artykule przedstawiono dwa – w zasadzie wyłączone – sposoby rozliczenia umowy kredytu konsumenckiego indeksowanego do waluty obcej w sytuacji stwierdzenia przez sąd występowania niedozwolonej klauzuli umownej³⁶. Nie oznacza to bynajmniej, że w przypadku kredytobiorcy niebędącego konsumentem droga do unieważnienia umowy lub przynajmniej do jej „odfrankowienia” pozostaje zamknięta. Tacy kredytobiorcy mogą osiągnąć w zasadzie identyczny skutek mimo oparcia swojego roszczenia na podstawie prawnej innej niż przepisy o ochronie interesów konsumenta.

Z przedstawionych dwóch modeli rozliczeń umowy najdalej idący w sensie prawnym model opierający się na unieważnieniu umowy może wiązać się z koniecznością dokonania zapłaty na rzecz banku przez kredytobiorcę w zamian za przeważającą korzyść w postaci anulowania pozostałego do spłaty zobowiązania. Wyłożenie jednorazowo dużej kwoty, w badanym przypadku prawie 65 tys. PLN, może być ponad możliwości konsumenta, który najczęściej nie dysponuje tak dużymi wolnymi środkami. Rozwiązaniem może być zrefinansowanie zobowiązania w drodze zaciągnięcia kredytu złotowego. Ponieważ analizowany kredyt – 30-letni o racie malejącej – może być uważany za reprezentatywny, przed takim dylematem stało wielu kredytobiorców (i zapewne nadal stoi). Natomiast w przypadku kredytów o dłuższym czasie trwania lub zawartych na okres krótszy niż 30 lat saldo rozliczeń może oscylować wokół zera albo może być wręcz dodatnie dla kredytobiorcy. Należy przy tym pamiętać, że gros kredytów frankowych zostało zaciągnięte właśnie latem 2008 r. Znaczenie ma też przyjęty sposób spłaty kredytu – ratą równą czy malejącą.

Banki zapowiadają, że jeśli dojdzie do takich rozliczeń, wówczas będą żądały zapłaty odsetek liczonych od kwoty postawionego do dyspozycji kredytu od dnia jego udzielenia na zasadzie odsetek „za bezumowne korzystanie”. Trudno jest ocenić zasadność takiego żądania, a tym samym to, czy będzie ono mogło być spełnione³⁷.

Z kolei zmiana stosunku kredytowego z bankiem na umowę złotową oprocentowaną na podstawie LIBOR CHF – choć prawnie mniej daleko idąca – w sensie ekonomicznym daje kredytobiorcy podobną korzyść co unieważnienie umowy – w analizowanym przykładzie będzie to kwota nieco powyżej 150 tys. PLN.

³⁶ To, któremu z tych dwóch rozliczeń nadać prymat, rozstrzygnąć ma skład pełnej Izby Cywilnej na wniosek Pierwszej Prezes Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2021 r.

³⁷ Tego zagadnienia dotyczy pytanie nr 6 Pierwszej Prezes Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2021 r., do rozstrzygnięcia przez pełen skład Izby Cywilnej SN.

Należy mieć na uwadze, że straty kursowe kredytobiorców zostały w pewnym stopniu zrekompensovane niższym oprocentowaniem franka szwajcarskiego. W obliczeniach przeprowadzonych w niniejszym artykule tej korzyści nie uwzględniono, ponieważ sądy w swoich rozstrzygnięciach ją pomijają.

Według danych NBP łączna liczba toczących się w polskich sądach procesów dotyczy ok. 10% czynnych kredytów walutowych. A zatem przyjęta w Polsce droga rozstrzygnięcia indywidualnych spraw w długich i żmudnych postępowaniach sądowych, przy stosunkowo niewielkiej liczbie spraw wniesionych do sądów, oznacza dla banków rozłożenie potencjalnych strat w czasie i ich redukcję (także przy uwzględnieniu obecnie tworzonych rezerw na poniesienie ewentualnych kosztów przegranych procesów) w stosunku do sytuacji, w której ogólnie wprowadzono by obowiązek pokrycia przynajmniej części strat kredytobiorców przez instytucje finansowe. Na tle tych rozważań warto wspomnieć o ogłoszonej w grudniu 2020 r. przez przewodniczącego KNF, Jacka Jastrzębskiego, inicjatywie polegającej na zachęcaniu banków do zawierania z klientami ugód w sprawie kredytów frankowych. Pod koniec lipca 2021 r. prace nad tym projektem zespołu powołanego przez KNF i banki wciąż trwały. Tego typu przedsięwzięcia, choć bardzo pożądane, są również źródłem nowych problemów. Nie wiadomo bowiem, jak miałyby być tworzone rezerwy w reżimie międzynarodowych standardów sprawozdawczych banków, przy uwzględnieniu ryzyka strat wynikających z przegranych sporów i zawieranych ugód. Ponieważ to zagadnienie wykracza poza ramy niniejszego opracowania, warto jedynie zasygnalizować, że ryzyko przegranych sporów sądowych i ugód należy przede wszystkim rozpatrywać w kategorii ryzyka prawnego, w obrębie ryzyka operacyjnego. Gdyby doszło do tego opóźnienia w spłacie kredytu lub innego typu niewywiązywanie się klientów z umów, rezerwa obejmowałaby również ryzyko kredytowe. Liczba sporów sądowych, ich skutki dla banku czy model rozliczenia kredytu walutowego w przypadku przegranej sprawy mają wpływ na wybór standardu rachunkowego do tworzenia rezerw, a wszystkie wspomniane czynniki razem wzięte – na wysokość rezerw w bankach posiadających kredyty walutowe w swoich portfelach. Według szacunków KNF z marca 2021 r.³⁸ koszt przegranych spraw sądowych przez banki wyniósłby od 70 mld zł do 234 mld zł, w zależności od sposobu rozliczenia umowy. W przypadku analizowanym w niniejszym opracowaniu byłoby to 78,5 mld zł („odfrankowienie”) i 101,5 mld zł (unieważnienie z wzajemnym rozliczeniem się stron, bez zapłaty bankowi kosztu kapitału). Liczby bezwzględne robią wrażenie – KNF przyrównuje straty do sumy funduszy własnych banków mających portfele frankowe (173,2 mld zł), a więc istnieje zagrożenie dla istnienia zainteresowanych banków. Ugody kosztowałyby sektor ok. 34,5 mld zł (przy założeniu objęcia propozycjami ugodowymi 100% wartości portfela)³⁹.

Nie sposób nie skonstatować, że w sprawach kredytów walutowych ścierają się dwa porządki: z jednej strony reżim prawa unijnego wspartego orzecznictwem TSUE i krajowego prawa cywilnego, opierający się na fundamentalnej zasadzie ochrony konsumenta jako *ex definitione* słabszej strony relacji kontraktowej z przedsiębiorcą, z drugiej – zasady sprawozdawczości ban-

38 Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, *Potencjalny wpływ zmian otoczenia prawnego na portfel mieszkaniowych kredytów walutowych związanych z kursem CHF*, 2 marca 2021 r., s. 8.

39 *Ibidem*.

kowej i w ogóle cały system przepisów ostrożnościowych, opierające się na prawach finansów i ekonomii, w częściowym zaledwie stopniu – jeżeli w ogóle – odwołujące się do zasad prawa cywilnego. Tymczasem sądy powinny orzekać w granicach porządku cywilnoprawnego, trudno bowiem mówić o „ekonomicznej wykładni prawa”. Owa dychotomia prowadzi do rozstrzygnięć sądowych niewątpliwie słusznych na gruncie prawa cywilnego, ale mogących destabilizować system finansowy. Tak podkreślana przez TSUE konieczność represyjności wobec banku-przedsiębiorcy stosującego nieuczciwe postanowienia umowne w zasadzie uniemożliwia poprzestanie na podstawieniu w miejsce abuzywnej klauzuli walutowej mechanizmu doboru kursów walutowych pozbawionego takiej wady. W konsekwencji sądy nie mają innego wyboru niż unieważnienie umów lub ich „odfrankowanie”. To prowadzi z kolei do sytuacji, w której element sankcyjny może wręcz zachwiać podstawami funkcjonowania banków w Polsce. Jednocześnie prokonsumenckie rozstrzygnięcia sprawiają, że nabywca podejmujący trud batalii prawnej zostaje „nagrodzony” korzyściami, których nigdy by nie osiągnął, gdyby zawarł umowę kredytu od początku pozbawioną nieuczciwych postanowień. Kredyt mieszkaniowy złotowy oprocentowany na podstawie LIBOR CHF to „produkt bankowy” niedostępny na rynku, możliwy do uzyskania tylko w drodze sądowej modyfikacji umów, opartej na prawnych zasadach ochrony konsumenta.

Bibliografia

- Auer R.A., Kraenzlin S., Liebeg D., *How Do Austrian Banks Fund Their Swiss Franc Exposure?*, „Financial Stability Report” 2012, nr 24, s. 54–61.
- Białowolski P., Węziak-Białowolska D., *What Does a Swiss Franc Mortgage Cost? The Tale of Polish Trust for Foreign Currency Denominated Mortgages: Implications for Well-Being and Health*, „Social Indicators Research” 2017, nr 133, s. 285–301, <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1363-9>.
- Brown M., Peter M., Wehrmüller S., *Swiss Franc Lending in Europe*, „Aussenwirtschaft” 2009, t. 64, nr 2.
- Jordan T.J., Peytrignet M., Rossi E., *Ten Years’ Experience with the Swiss National Bank’s Monetary Policy Strategy*, „Swiss Journal of Economics Statistics” 2010, nr 146, s. 9–90, <https://doi.org/10.1007/BF03399293>.
- Nadžaković E., Hromić B., *Monetary Policy of the Swiss National Bank, Exchange Rate of the Swiss Franc and Their Impact on Citizens of Bosnia and Herzegovina*, „BH Economics Forum” 2017, nr 8, s. 135–151.
- Ružičić B., *Strengthening of the Swiss Franc Through an Example of Housing Loans*, Óbuda University Keleti Károly Faculty of Economics, Budapest 2015.

Raporty, dokumenty

- Komisja Nadzoru Finansowego, *Rekomendacja S dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi zabezpieczonymi hipotecznie*, Warszawa 2013.
- Komisja Nadzoru Finansowego, *Rekomendacja T dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych*, Warszawa 2013.
- Komitet Stabilności Finansowej w formule makroostrożnościowej, *Komunikat z dnia 2 czerwca 2017 r. w sprawie wdrożenia rekomendacji dotyczącej restrukturyzacji portfela kredytów mieszkaniowych w walutach obcych*, Warszawa 2017.

- Narodowy Bank Polski, *Raport o stabilności systemu finansowego. Ocena skutków pandemii COVID-19*, Warszawa 2020, <https://www.nbp.pl/systemfinansowy/rsf122020.pdf>.
- Report on Financial Stability*, Magyar Nemzeti Bank, Budapest 2011, s. 35–39.
- Stanowisko Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów dotyczące klauzul waloryzacyjnych zamieszczanych w umowach bankowych z dnia 6 listopada 2018 r. (DOZIK-025-1/18).
- Stanowisko Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów w sprawie wyroku TSUE z 3 października 2019 r. w sprawie C-260/18 (Dziubak vs Raiffeisen Bank International AG) i jego skutków dla umów zawieranych w obrocie konsumenckim z 16 grudnia 2019 r. (DOZIK-5.025.1.2019).
- Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, *Ocena wpływu na sytuację sektora bankowego i polskiej gospodarki propozycji przewalutowania kredytów mieszkaniowych udzielonych w CHF na PLN według kursu z dnia udzielenia kredytu*, Warszawa 2013, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/PRZEWALUTOWANIE_35881.pdf.
- Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, *Potencjalny wpływ zmian otoczenia prawnego na portfel mieszkaniowych kredytów walutowych związanych z kursem CHF*, Warszawa 2021, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Wplyw_zmian_otoczenia_prawnego_na_portfel_mieszkaniowych_kredytow_CHF_72739.pdf.
- Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, *Wyniki badania portfela kredytów mieszkaniowych i konsumpcyjnych gospodarstw domowych według stanu na koniec 2018*, Warszawa 2019, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/KREDYTY_MIESZKANIOWE_I_KONSUMPCYJNE_2018.pdf.
- Wyrok TSUE z dnia 3 października 2019 r. w sprawie C-260/18 (Dziubak vs Raiffeisen Bank International AG).
- Związek Banków Polskich, *Komunikat: Spory sądowe dotyczą ok. 1,7 proc. udzielonych kredytów walutowych*, <https://zbp.pl/Aktualnosci/Komunikaty/Spory-sadowe-dotycza-ok-1,7-proc-udzielonych-kredytow-walutowych>.

Akty prawne

- Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. L 095 z dnia 21 kwietnia 1993 r.).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. 2020, poz. 1896, ze zm.).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 165, poz. 984).
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o wsparciu kredytobiorców, którzy zaciągnęli kredyt mieszkaniowy i znajdują się w trudnej sytuacji finansowej (Dz.U. 2019, poz. 2138, ze zm.).
- Ustawa z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2018, poz. 1104).